

Славица МЕРЕНИК*
Историјски институт
Београд

КРАЉЕВО У ИСТОРИОГРАФСКИМ ДЕЛИМА

Апстракт: У овом раду се налази преглед историографских дела о Краљеву и околини. Педесетих година 20. века у Краљеву су се формирале установе културе с циљем да проучавање прошлости града добије систематски карактер. С радом су почели Народни музеј Краљево, Историјски архив Краљево и Завод за заштиту споменика културе Краљево. Врло важна година у вези с издавањем историографских дела, која се може сматрати годином-замајцем од које се закотрљала краљевачка историографска прича јесте 1966. година, када се појавила књига грађе *Једно столеће Краљева 1815–1915*, из пера неуморног Бранка Перуничича, и монографија *Краљево и околина*, која је први синтетички приказ овог подручја. У низу наслова у оквиру историографије о Краљеву овај град је био тема неколико докторских дисертација, многих скупова и округлих столова након којих су објављивани зборници радова; публикују се и извори о историји Краљева, у оквиру њих мемоарска литература, а часопис који, пре свега, обухвата прошлост Краљева и околине носи назив – *Наша прошлост*.

Кључне речи: историографија, Краљево, локална историја, научни скупови, зборници, историјски извори, *Наша прошлост*.

Писати историју једне области, једног града и његове околине рад је за који никада не може да се каже да је завршен. Простора има за отварање нових и преиспитивање старих тема коришћењем непознатих или поновним ишчитавањем већ познатих извора, уз теренска истраживања, као и за ширење интересовања код младих и заинтересованих истраживача. На тај начин сваки нараштај доприноси акумулирању укупних знања о прошлости.

Иако је до пре пола века бављење локалном историјом било запостављено, с временом су истраживања и теме из локалне историје почели да заузимају

* slavica.merenik@iib.ac.rs

равноправно место међу делима српске историографије.¹ Тако је било и с Краљевоm.

Најкраћи преглед прошлости Краљева био би следећи: пре првог писаног помена места 1476. године, под именом Рудо Поље, постојао је континуитет живота на овим просторима од трагова из неолита и гвозденог доба, римске владавине до средњовековне жупе. Године 1536.² у изворима се појављује назив Карановац. Следеће крупне етапе и догађаји у историји Краљева јесу Први српски устанак (знаменити Бој на Карановцу³), па Други српски устанак и ослобођење од Турака, успон вароши (пољопривреда, занатство, трговина, саобраћај, школство, култура) током 19. и почетком 20. века, као и промена имена града (1882). Краљево је током Првог светског рата било под аустријском окупацијом, а период Другог светског рата био је најтежи у његовој историји. Нарочито је трагичан сам његов почетак, када су 14–21. октобра 1941, у знак одмазде, јединице регуларне немачке војске масовно стрељале цивилно становништво Краљева и околине.⁴

Педесетих година 20. века у Краљеву су се формирале установе културе с циљем да проучавање прошлости града добије систематски карактер. С радом су почели Народни музеј Краљево, Историјски архив Краљево⁵ и Завод за заштиту споменика културе Краљево.

Народни музеј у Краљеву основан је 1950. године као музеј завичајног типа. Данас је баштина Музеја важан сегмент како националне културе, тако и укупног светског културног наслеђа. Одмах по оснивању установе формиране су збирке, око којих су установљена одељења која постоје и данас – одељење за археологију, историјско одељење, нумизматичко, етнолошко и уметничко. С временом, посебна пажња посвећена је излагању материјала и музејским поставкама. Актуелна стална поставка је публици доступна од 2008, а трајни записи изложби су каталози. Они су део издавачке делатности Музеја, било да су информативног карактера или да су научне студије. Неки од њих су:⁶

¹ Владан Виријевић, *Краљево, град у Србији 1918–1941*, Краљево 2006, 11.

² Александар Јаковљевић, „Трг Конарево у нахији Маглич (15–16. век)“, у: *Краљево град и људи*, Краљево–Београд 2023, 59–76.

³ Богумил Храбак, *Бој на Карановцу*, Београд 1954.

⁴ Бранко Перуничић, *Једно столеће Краљева*, Краљево 1966; Радојица Ћирић, „Из прошлости Краљева“, *Наша прошлост* 5 (1992) 23–29; Драган Драшковић, *Краљево – од вароши до града*, Краљево 2016.

⁵ Коча Јончић, „Рад на савременој историографији Краљева и краљевачког округа“, *Наша прошлост* 2 (1987) 189–216.

⁶ М. Михаиловић, „Тридесет година рада Народног музеја у Краљеву“, *Повеља* 2–3 (1984) 79–88; Мирослав Стаменковић, „Четрдесет година рада Народног музеја у Краљеву“, *Наша прошлост* 5 (1992) 7–12; *Народни музеј Краљево*, Краљево 2014.

- *Старо Краљево*, с уводним текстом Мирослава Стаменовића;⁷
- *Рудо Поље – Карановац – Краљево 1476–1915*, аутора изложбе Драгана Драшковића;⁸
- *Гимназија у Краљеву 1909–1990*, аутора изложбе и каталога Драгана Драшковића, Вере Филиповић, Радомира Ристића и Силвије Крејаковић (у суиздаваштву с Историјским архивом и Државним архивом Србије);⁹
- *Краљево 1941–1945*, аутора Драгана Драшковића, Силвије Крејаковић, Милољуба Арсића и Благомира Бишевца (у суиздаваштву с Историјским архивом);¹⁰
- *120 година Пољопривредне школе у Краљеву (1882–2002)*, аутора изложбе и каталога Драгана Драшковића, Благомира Бишевца и Радомира Ристића (у суиздаваштву с Историјским архивом);¹¹
- *Краљевачки октобар 1941*, аутора изложбе и текста Драгана Драшковића и Силвије Крејаковић;¹²
- *Народни музеј Краљево и колекционари из Краљева* аутора Драгана Драшковића;¹³
- *Џез у Краљеву*, аутора изложбе и каталога Михаила Блама и Мирјане Савић;¹⁴
- *Одрастање у Краљеву у XIX и XX веку*;¹⁵
- *Краљевчанке за незаборав*, аутора изложбе и каталога Мирјане Савић;¹⁶
- *Краљево 14. X 1941 : документа и слике*, аутора изложбе и текста Драгана Драшковића и Љубише Ајдића;¹⁷
- каталог о историји пчеларства у краљевачком крају *Хвала пчелама* аутора Мирјане Савић и Предрага Радовића.¹⁸

⁷ *Старо Краљево*, уводни текст Мирослав Стаменовић, Краљево 1981.

⁸ *Рудо Поље – Карановац – Краљево 1476–1915* : Народни музеј Краљево, 14. август – 14. октобар 1997, Краљево 1997.

⁹ *Гимназија у Краљеву 1909–1999*, Краљево–Београд 1999.

¹⁰ *Краљево 1941–1945*, Краљево 2001.

¹¹ Драган Драшковић, Благомир Бишевац и Радомир Ристић, *120 година Пољопривредне школе у Краљеву* : [1882–2002], Краљево 2002.

¹² Драган Драшковић и Силвија Крејаковић, *Краљевачки октобар 1941* : [опомена : Народни музеј, Краљево октобар-новембар 2011], Краљево 2011.

¹³ Драган Драшковић, *Народни музеј Краљево и колекционари из Краљева*, Краљево 2011.

¹⁴ Михаило Блам и Мирјана Савић, *Џез у Краљеву*, Краљево 2013.

¹⁵ *Одрастање у Краљеву у XIX и XX веку*, Краљево 2013.

¹⁶ Савић Мирјана, *Краљевчанке за незаборав*, Краљево 2015.

¹⁷ Драган Драшковић и Љубиша Ајдић, *Краљево 14. X 1941 : документа и слике*, Краљево 2016.

¹⁸ Мирјана Савић и Предраг Радовић, *Хвала пчелама : историја пчеларства у краљевачком крају*, Краљево 2018.

Поред каталога у издању Музеја су се појавили и зборници радова, важни за проучавање историје града:

- *Рудо Поље – Карановац – Краљево : (од првих помена до Првог светског рата)*;¹⁹
- *Округли сто Краљево 1941* (у суиздаваштву с Историјским архивом);²⁰
- *Манастир Жича* (у суиздаваштву са Заводом за заштиту споменика културе);²¹
- библиографија: *Манастир Жича*, Бојане Мелцер, Александре Павловић и Сање Аћимовић (у суиздаваштву с Народним музејем и Заводом за заштиту споменика културе);²²
- као и зборник с недавно одржаног скупа (2022): *Публицистика у развоју друштва и државе. Карановац – Краљево у српским новинама 1835–1918*, посвећеног раду и делу Славољуб Маржика.

Историјски архив Краљево основан 1960, почео је с радом 1961. године. Његова примарна делатност, као и сваког архива, јесте чување архивске грађе настале радом ранијих и постојећих државних органа, установа и организација, предузећа, заједница и других правних и грађанских лица.

Уз сталну изложбену поставку докумената и фотографија *Из архивских фондова и збирки* у Архиву се организују тематске изложбе, као што је нпр. изложба – *Краљевско Краљево – 136. година* као подсећање на привилегију да овај град носи краљевско име као успомену на проглашење Србије краљевином и на посету првог крунисаног српског нововековног владара овој вароши.²³

Издавачка делатност Архива у Краљеву започела је 1964. године издавањем првог броја часописа *Наша прошлост*. Поред архивских водича, као неопходних информативних средстава (*Водич кроз Историјски архив у Краљеву (1960–1990)*);²⁴

¹⁹ *Рудо Поље – Карановац – Краљево : (од првих помена до Првог светског рата)*, [Београд и Краљево, 14–16. августа 1997], одговорни уредници Никола Тасић, Драган Драшковић, уредник Љубодраг П. Ристић, Београд–Краљево 2000. В. и: Јованка Калић, „Рудо Поље – Карановац – Краљево (до I светског рата)“, *Повеља* 30, 3 (2000) 138–140.

²⁰ *Округли сто Краљево октобра 1941*, ур. Драган Драшковић и Радомир Ристић, Краљево 2003.

²¹ *Манастир Жича* : зборник радова, прир. Гојко Суботић, ур. Драган Драшковић, Слободан Ђорђевић, Краљево 2000. Године 2019. у издању Православне епархије жичке, аутора Драгољуба Даниловића и Гордане Гаврић из штампе је изашла монографија *Жичка епархија : осам векова светосавског континуитета : историја, манастири, цркве*.

²² Бојана Мелцер, Александра Павловић и Сања Аћимовић, *Манастир Жича* : библиографија, Краљево 1998.

²³ Радојица Ђирић, „Тридесет година рада Историјског архива у Краљеву“, *Наша прошлост* 5 (1992) 15–18; *50 година Историјског архива Краљево 1960–2010*, приредио Благомир Бишевац, Краљево 2010.

²⁴ *Водич кроз Историјски архив у Краљеву (1960–1990)*, Краљево 1990.

Водич Историјског архива Краљево, који је приредио Радомир Ристић;²⁵ *Водич Историјског архива Краљево*, Драге Миловановић),²⁶ нека од издања Архива су:

- *Једно столеће Краљева (1815–1915)* Бранка Перуничкић;²⁷
- *Турски катастарски пописи неких подручја западне Србије XV и XVI век*, приређивача Ахмеда С. Аличића;²⁸
- *Ратним стазама пролетера, Четврти краљевачки батаљон Прве пролетерске бригаде* Митра Митровића;²⁹
- *Краљевачки еснафи* Милана Матијевића,³⁰ као и *Традиција занатске славе у Краљеву*,³¹ и *Век железнице у Краљеву 1910–2010*. истог аутора.³²

Завод за заштиту споменика културе Краљево основан је 1965. године. У тренутку оснивања био је једина установа те врсте у унутрашњости Србије. Пошто је, на почетку рада, остварена евиденција споменика, приступило се изради елабората и пројеката за конзерваторске и рестаураторске радове на значајним објектима који су били у лошем стању. Након тога почео је систематски рад на заштити манастира, цркава, градова и утврђења. Данас се на територији коју обухвата Завод налази преко тридесет споменика културе од изузетног значаја, међу њима манастири Студеница и Жича и утврђени град Маглич.

Уз рад на заштити и рестаурацији, стручњаци Завода резултате својих истраживања саопштавали су тада и сада у сталним и повременим публикацијама: *Зборник МС за ликовне уметности, Зограф, Старинар, Наше старине, Саопштења, Зборник радова Народног музеја у Ужицу, Наша прошлост, Повеља, Рашка, Рашка баштина*.³³

Нека од издања Завода су:

- *Рашка баштина I–III*;³⁴
- каталог *Надгробни споменици Драгачева*;³⁵

²⁵ *Водич Историјског архива Краљево*, прир. Радомир Ристић, Краљево 1993.

²⁶ Драга Миловановић, *Водич Историјског архива Краљево*, Краљево 2010².

²⁷ Б. Перуничкић, *Једно столеће Краљева*.

²⁸ *Турски катастарски пописи неких подручја западне Србије : XV и XVI век 1–3*, прир. Ахмед С. Аличић, Краљево – Чачак – Титово Ужице 1984–1985.

²⁹ Митар Митровић, *Ратним стазама пролетера : Четврти краљевачки батаљон Прве пролетерске бригаде*, Београд [и др.] 1988.

³⁰ Милан Матијевић, *Краљевачки еснафи*, Краљево 1995.

³¹ Исти, *Традиција занатске славе у Краљеву*, Краљево 2015.

³² Исти, *Век железнице у Краљеву 1910–2010*, Краљево 2019.

³³ Катарина Грујовић Брковић и Марија Алексић Чеврљаковић, *Поглед кроз наслеђе : 1965–2015*, Краљево 2016.

³⁴ *Рашка баштина* 1 (1975); 2 (1980) и 3 (1988).

³⁵ *Надгробни споменици Драгачева : каталог измештених и заштићених драгачевских надгробних споменика у Гучи*, Краљево 1984.

- *Ђурђеви ступови у Старом Расу* Јована Нешковића;³⁶
- *Поглед кроз наслеђе : 1965–2015*. Катарине Грујовић Брковић и Марије Алексић Чеврљаковић;
- *Краљево : један српски топос* Гордане Гаврић.³⁷ На промоцији ове монографије чули смо да је прошло шест деценија од објављивања сличне књиге о Краљеву, те да до тог тренутка, упркос новим научним сазнањима, Краљево није добило публикацију која би широј читалачкој публици приказала богату културну баштину самог града и околине.

Споменула бих и Књижевни клуб Краљево и Народну библиотеку „Стефан Првовенчани“, овај пут као главне организаторе, уз друге, Жичког духовног сабора *Преображење*. У оквиру манифестације која представља највећу годишњу културну манифестацију у граду Краљеву, за три деценије постојања организоване су изложбе, затим предавања из области историје, уметности, етнологије, беседе, позоришне представе и научни скупови.³⁸ Књиге које са разних аспеката доприносе проучавању Краљева и околине су и издања Завичајног друштва „Краљево“, Ибарских новости, Ловачког удружења „Краљево“, као и Удружења учесника рата 1991–1999. године, Удружења породица палих бораца ратова од 1990. до 1999. године, Друштва за неговање традиције ослободилачких ратова Србије „Јово Курсула“, Матице исељеника Краљево.

Врло важна година у вези са издавањем историографских дела, која се може сматрати годином-замајцем од које се закотрљала краљевачка историографска прича, јесте 1966. Тада су се појавиле две врло значајне књиге о прошлости Краљева које су дуго биле основна и обавезна литература свакоме кога су Краљево и његова историја занимали. Прво се, у издању Архива, појавила грађа за историју Краљева под насловом *Једно столеће Краљева 1815–1915*, из пера неуморног Бранка Перуничкића, а потом монографија *Краљево и околнина* која је први синтетички приказ овог подручја. Радови више аутора, тада стручњака у својим областима, читаоцима су пружили знања о геоморфологији, историји (праисторија – крај Другог светског рата), етнологији, урбанизму, култури, просвети, привреди, животу у Краљеву у првим годинама нове Југославије. Тако су појединачни радови на истом месту као резултат имали једну целину, тј. прву монографију Краљева.

³⁶ Јован Нешковић, *Ђурђеви ступови у Старом Расу : постанак архитектуре цркве св. Ђорђа и стварање рашког типа споменика у архитектури средњовековне Србије*, Краљево 1984.

³⁷ Гордана Гаврић, *Краљево : један српски топос*, Краљево 2017.

³⁸ Ана Гвозденовић, *Преображења : 30 година Жичког духовног сабора*, Краљево 2021.

Краљево је било тема и неколико докторских дисертација:

- Драгољуб Милановић је одбранио тезу *Краљево и његово уже гравитационо подручје* 1972;³⁹
- Владан Виријевић свој докторат *Краљево, град у Србији 1918–1941*. 2004;⁴⁰
- а Јован Симијановић је своју тезу из 2017. *Краљево – Ранковићево : град у социјализму 1944–1955*. објавио под мало измењеним насловом.⁴¹

Такође је било и тема многих скупова, округлих столова након којих су објављивани зборници радова:

- *Народни устанак и борбе за Краљево 1941. године* – чији је приказивач истакао да је то први зборник научних радова о учешћу Краљева и околине у устанку 1941. године;⁴²
- *Научни скуп Борбе за ослобођење Краљева и Чачка 1944. године*, у две књиге;⁴³
- *Борбе са главнином немачке групе армија „Е“ на Ибарско-западно-моравском правцу у ослобођењу западне Србије 1944. године*, зборник радова с научног скупа у сарадњи с Војно-историјским институтом и Међуопштинским историјским архивом;⁴⁴
- већ поменути *Научни скуп Рудо Поље, Карановац, Краљево* (одржан 1997);
- *Округли сто Краљево октобра 1941* (одржан 2001);
- и да поновим скуп *Публицистика у развоју друштва и државе. Карановац – Краљево у српским новинама 1835–1918* (одржан 2021).

Публикују се и извори о историји Краљева:

- Раде Вукосављевић је у три књиге приредио грађу о Краљеву у Великом рату;⁴⁵

³⁹ Драгољуб Милановић, *Краљево и његово уже гравитационо подручје*, Београд 1973.

⁴⁰ Владан Виријевић, *Краљево, град у Србији 1918–1941*, Краљево 2006.

⁴¹ Јован Симијановић, *Друштвена историја Краљева-Ранковићева 1944–1955*, Приштина 2018.

⁴² *Народни устанак и борбе за Краљево 1941. године* : зборник радова научног скупа, Краљево–Београд 1985. В. и: Венцеслав Глишић, „Важан зборник научних радова из историје Краљева : Народни устанак и борбе за Краљево 1941, Народна књига, Београд, 1985“, *Повеља* 16, 1 (1986) 174–177.

⁴³ *Научни скуп Борбе за ослобођење Краљева и Чачка 1944. године*, књ. 1–2, Краљево–Београд 1986.

⁴⁴ *Борбе са главнином немачке Групе армија „Е“ на ибарско-западно-моравском правцу у ослобађању западне Србије 1944. године* : зборник радова научног скупа одржаног у Краљеву 26–27. новембра 1986. године, гл. ур. Коча Јончић, Београд–Краљево–Чачак, 1990.

⁴⁵ Раде Вукосављевића, *Тројна инвазија на Краљевину Србију 1915. године* : преглед ратних операција од 29. октобра до окупације Краљева 6. новембра 1915, Краљево 2018; исти, *Тројна инвазија на Краљевину Србију 1915. године* : преглед ратних операција од 7. до 17. новембра 1915, Краљево 2018; исти, *Тројна инвазија на Краљевину Србију 1915. године* : у Великом рату кроз изворе, Краљево 2018.

- Милош Тимотијевић је приредио *Споменицу погинулих у ратовима 1991–2000. године са подручја Краљева* (у сарадњи с Удружењем породица палих бораца ратова од 1990. до 1999. године града Краљева 2019);⁴⁶
- а Милисав Секулић спомен књигу погинулих у ратовима 1990–1999. наслова *Краљево на путевима историје*.⁴⁷

Славољуб Маржик је прикупио све вести о Карановцу – Краљеву, које су на својим страницама забележиле српске новине у периоду од 1835. до 1918. године. Оне представљају својеврсни животопис вароши краљевске и чине значајан корпус грађе која говори о различитим аспектима њеног живота, поред осталог, и пореклу, трајању и нестајању многих породица некада мале вароши на Ибру. Реч је о четири књиге:

- *Карановац у српској штампи 1835–1867*;
- *Карановац – Краљево у српској штампи 1868–1903*;
- *Краљево у српској штампи 1904–1908*;
- *Краљево у српској штампи 1909–1918*.⁴⁸ Приказавши Краљево и Краљевчане кроз штампу приређивач је библиографију Краљева учинио јединственом.
- *Окружни суд у Краљеву : судска власт и судови у Краљеву 1805–2002*, приредили су Радомир Ристић и Владан Виријевић;⁴⁹
- о ратним злочинима у Другом светском рату под насловом *Време зла* пише Драган Драшковић⁵⁰...

Мемоарска литература и сећања су незаобилазан и драгоцен извор за попуњавање празнина које недостају, а односе се на историју Краљева. Неки од наслова мемоарског садржаја су:

- *Краљево октобра 1941 : казивања преживелих*;⁵¹
- *Бранили су заставу отаџбине : казивања солунских ратника краљевачког краја*, приредили су Јелена Петровић и Милан Глишић;⁵²

⁴⁶ *Споменица погинулих у ратовима 1991–2000. с подручја Краљева*, прир. Милош Тимотијевић, Краљево 2019.

⁴⁷ Милисав Секулић, *Краљево на путевима историје : спомен књига погинулих у ратовима 1990–1999. године*, Краљево 2019.

⁴⁸ *Карановац у српској штампи 1835–1867*, прир. Славољуб Маржик, Краљево 2018; *Карановац – Краљево у српској штампи 1868–1903*, прир. С. Маржик, Краљево 2015; *Краљево у српској штампи 1904–1908*, прир. С. Маржик, Краљево 2020; *Краљево у српској штампи 1909–1918*, прир. С. Маржик, Краљево 2021.

⁴⁹ *Окружни суд у Краљеву*, прир. Радомир Ристић и Владан Виријевић, Краљево 2002.

⁵⁰ Драган Драшковић, *Време зла : у краљевачком крају 1941. и после ослобођења 1944. године*, Врњци 2020.

⁵¹ *Краљево октобра 1941 : казивања преживелих*, Краљево 1966.

⁵² Јелена Петровић и Милан Глишовић, *Бранили су заставу солунских ратника краљевачког краја*, Краљево 1982.

- *Краљево 1941 : сведочења и сећања*, Михаила Симића, Београд 1983;⁵³
- *Краљевачки батаљон : књига сећања у две књиге*;⁵⁴
- *Живот у Ранковићеву – документи и сведочења*, Јелене Петровић, Краљево 1989;⁵⁵
- *Мемоари малог војника*, Милутина Арсића.⁵⁶

Од низа наслова у оквиру историографије о граду Краљеву споменула бих неке:

- *Краљевачки октобар 1941*. Коче Јончића;⁵⁷
- *100 година Пољопривредне школе у Краљеву [1882–1892]* Миломира Јовановића и Богомира Михајловића;⁵⁸
- *Хроника краљевачког гробља* Радета Јоветића;⁵⁹
- *Краљевски авиони – фабрика авиона у Краљеву 1927–1942*, Мирослава Филиповића;⁶⁰
- *Поздрав из Краљева : Краљево на старим разгледницама и фотографијама* Виктора Маричића и Миланка Јемуовића.⁶¹

Занимљива су и два дипломска рада одбрањена 1998. који нас делом упознају с историјом спорта у Краљеву:

- *Оснивање и развој кајак клуба „Ибар“ из Краљева*, Ирене Србљак и *Оснивање и развој женског омладинског рукометног клуба „Металац“ из Краљева 1981–1998*, Марије Лојанице; а о краљевачком спорту пишу и
- Милан Матијевић у *Споменару краљевачког бокса* (самиздат и Боксерски клуб „Металац“);⁶² и Свете Маџаревића у *Хроници ловства Краљева*.⁶³

Потом следи неколико зборника радова:

- *Медицинска школа у Краљеву 1958–1998*,⁶⁴ и *Гимназија у Краљеву 1909–1999*,⁶⁵
- књига о породици *Маржик*, из пера прилежног истраживача Славољуба Маржика (заједничко издање Народног музеја и Историјског архива);⁶⁶

⁵³ Михаило Симић, *Краљево 1941 : сведочења и сећања*, Београд 1983.

⁵⁴ *Краљевачки батаљон : књига сећања*, 1–2, Краљево – Титова Митровица 1986.

⁵⁵ Јелена Петровић, *Живот у Ранковићеву : документи сведочења*, Краљево 1989.

⁵⁶ Милутин Арсић, *Мемоари малог војника*, прир. Милољуб Арсић, Краљево 2016.

⁵⁷ Коча Јончић, *Краљевачки октобар 1941*, Београд–Краљево 1971.

⁵⁸ Миломир Јовановић и Богомир Михајловић, *100 година Пољопривредне школе у Краљеву [1882–1892]*, Краљево 1983.

⁵⁹ Раде Јоветић, *Хроника краљевачког гробља*, Краљево 1994.

⁶⁰ Miroslav Filipović, *Kraljevski avioni : fabrika aviona u Kraljevu 1927–1942*, Kraljevo 1995.

⁶¹ Виктор Маричић и Миланко Јемуовић, *Поздрав из Краљева : Краљево на старим разгледницама и фотографијама*, Краљево 2005.

⁶² Милан Матијевић, *Споменар краљевачког бокса*, Краљево 2017.

⁶³ Света Маџаревић, *Хроника ловства Краљева*, Краљево 2006.

⁶⁴ *Медицинска школа у Краљеву 1958–1998*, Краљево 1999.

⁶⁵ *Гимназија у Краљеву 1919–1999*, Краљево 2000.

⁶⁶ Славољуб Мржик, *Маржикови*, Краљево 2006.

- *Старо Краљево*, Драгољуба Обрадовића Кондиса;⁶⁷
- *Савезничко бомбардовање Краљева 1944*, Душана Јанићијевића, као самиздат;⁶⁸
- *Краљевачке кафане*, Милана Матијевића;⁶⁹
- *Новчани заводи и банке у Краљеву*, истог аутора;⁷⁰
- *Корак кроз три века 1896–2016*, Свете Мацаревића;⁷¹
- *Краљево : од вароши до града*, Драгана Драшковића;
- *Краљево у окупираној Србији (1915–1918)*, Драгољуба Даниловића и Марије Карапанџић;⁷²
- *Краљевачки батаљон и Краљево у Другом светском рату*, Радета Вукосављевића, а поводом седамдесетпетогодишњице ослобођења Краљева од окупатора током Другог светског рата 1944–2019;⁷³
- *Основна школа IV краљевачки батаљон традиција кроз векове*, Славољуба Васојевића и Драгољуба Даниловића;⁷⁴
- *Од манастирског лечилишта до Здравственог центра „Студеница“*, Николе и Љубодрага Крпића (Историјски архив);⁷⁵
- *Идентитети жртава стрељаних у Краљеву октобра 1941*, Силвије Крејаковић;⁷⁶
- *Kraljevačka punk hronika*, самостално издање аутора Војкана Трифуновића;⁷⁷
- *Краљево их није заборавило : монографија о жртвама масовног стрељања октобра 1941. године у Краљеву*, приређивача Милана Матијевића, 2. допуњено издање, Краљево;⁷⁸

⁶⁷ Драгољуб Обрадовић, *Старо Краљево*, прир. Драган Вукићевић, предговор Драган Драшковић, поговор Драган Вукићевић, Краљево 2007.

⁶⁸ Душан В. Јанићијевић, *Савезничко бомбардовање Краљева 1944*, Краљево 2009.

⁶⁹ Милан Матијевић, *Краљевачке кафане*, Краљево 1998.

⁷⁰ Исти, *Новчани заводи и банке у Краљеву*, Краљево 2000.

⁷¹ Света Мацаревић, *Корак кроз три века 1896–2016*, Краљево–Крагујевац 2016.

⁷² Драгољуб Даниловић и Марија Карапанџић, *Краљево у окупираној Србији (1915–1918)*, Краљево 2018.

⁷³ Раде Вукосављевић, *Краљевачки батаљон : књига сећања, 1, страдање, сећање и помен : седамдесетпетогодишњица ослобођења Краљева од окупатора током Другог светског рата : 1944–2019; Краљево у Другом светском рату, 2, сведочанства која се памте : седамдесетпетогодишњица ослобођења Краљева од окупатора током Другог светског рата 1944–2019*, Краљево 2019.

⁷⁴ Славољуб Васојевић и Драгољуб Даниловић, *Основна школа IV краљевачки батаљон традиција кроз векове*, Краљево 2019.

⁷⁵ Никола Крпић и Љубодраг Крпић, *Од манастирског лечилишта до Здравственог центра „Студеница“*, Краљево 2020.

⁷⁶ Силвија Крејаковић, *Идентитети жртава стрељаних у Краљеву 1941*, Београд 2021.

⁷⁷ Vojkán Trifunović, *Kraljevačka punk hronika*, Kraljevo 2020.

⁷⁸ *Краљево их није заборавило : монографија о жртвама масовног стрељања октобра 1941. године у Краљеву*, Краљево 2021².

– *Краљевачки круг црвеним : споменица посвећена краљевачкој трагедији октобра 1941*, приредили Слободан Кљакић и Милан Дачовић.⁷⁹

Конечно, указала бих пажњу и на периодичне публикације у којима је приказана и приказује се прошлост Краљева. Пре свега, реч је о часопису *Наша прошлост*. Прву серију *Наше прошлости* заједнички су покренули Историјски архив и Друштво историчара среза Краљево 1964. године. Укупно је изашло шест свезака и занимљиво је да је часопис покренут с циљем да објављује „најбоља остварења локалне историографије, области која је иначе била дуго запостављена у нашој историјској науци“.⁸⁰ Све то би, уз архивску грађу, послужило као основа за научне монографије неколико насеља овог краја, и Краљева, наравно.

Другу серију, након паузе од 12 година, обновили су 1986. године Народни музеј и Историјски архив. У уводу Редакције наглашено је да ће радови из политичке, привредне и културне прошлости Краљева и околине, објављивани у *Нашој прошлости*, допринети обогаћивању сазнања о прошлости краљевачког краја.⁸¹ Након новог, отприлике истог, дванаестогодишњег прекида, настављено је континуирано објављивање часописа с коментаром уредништва да се у гласилу објављују, с једне стране, резултати рада истраживача који предано и зналачки проучавају локалну историју, а с друге и она истраживања краљевачког краја и догађаја у ширем контексту.⁸²

Уз часопис за књижевност, уметност, науку и културу *Рашка*,⁸³ који је почео да излази 1971, врло важне су до сада три изашле, не може се рећи свеске, већ књиге *Рашке баштине*, зборника који повремено издаје Завод за заштиту споменика културе Краљево.

Овим зборником направљен је још један искорак ка заједничком циљу – историји Краљева унутар једних корица.

⁷⁹ *Краљевачки круг црвеним : споменица, посвећена краљевачкој трагедији октобра 1941*, прир. Слободан Кљакић и Милан Дачовић, Краљево 2021.

⁸⁰ *Наша прошлост* 1 (1964) 3.

⁸¹ *Наша прошлост* 1 (1986) 5.

⁸² *Наша прошлост* 6 (2005) 7.

⁸³ С прекидима 1974–1976, 1981, 1987–1988, 1991–1995. и 2005–2017, часопис *Рашка* излази и данас.

Slavica MERENIK

KRALJEVO IN HISTORIOGRAPHICAL WORKS

Summary

Writing the history of an area, of a town and its environs is a task one can never say has ended. There is room to open new and re-examine old topics – by tapping unknown or re-reading known sources, and by conducting field research – and to broaden the interests of young and prospective researchers. In this way, each generation contributes to the accumulation of overall knowledge about the past.

Though dealing with local history was neglected until fifty years ago, local history research and topics have in time risen to the same level as works of Serbian historiography. This is the case with Kraljevo as well.

During the 1950s, cultural institutions were established in Kraljevo. The aim was to ensure a systematic study of the town's past. The National Museum of Kraljevo, Historical Archive of Kraljevo and Institute for the Protection of Cultural Monuments of Kraljevo were founded.

The year which is highly important for the publication of historiographical works and can be considered a milestone that set into motion Kraljevo's historiographical story is 1966. It is then that two very significant books on the history of Kraljevo came out, remaining for a long time obligatory literature for all those interested in Kraljevo and its history. First, the Archive published records on the history of Kraljevo *Једно столеће Краљева 1815–1915 (One Century of Kraljevo 1815–1915)* by tireless Branko Peruničić, and the monograph *Краљево и околина (Kraljevo and the Environs)* as the first synthetic overview of this area. The works of several authors, experts in their fields, provided insight into geomorphology, history (from prehistory to the end of the Second World War), ethnology, urbanism, culture, education, economy, and life in Kraljevo in the first years of new Yugoslavia. The papers collected in a single place thus gave rise to the first monograph of Kraljevo. Among a number of historiographical works about Kraljevo, this town featured as the topic of several doctoral dissertations. It was also discussed at a number of conferences and round tables, which resulted in the publication of conference proceedings. The sources about the history of Kraljevo are also being published, including memoir literature. In addition, *Наша прошлост (Our Past)* is the journal dealing with the history of Kraljevo.

Keywords: historiography, Kraljevo, local history, conferences, conference proceedings, historical sources, *Наша прошлост*.